

NIKOLA PETROVIĆ

Svoboda baterije

Živimo v družbi svobode. Dodal bi *pogojne* svobode. Potem ko izpolnimo dolžnosti do države, lahko delamo skoraj vse, kar se nam zahoče. Če smo lojalni in koristni (produktivni, donosni) državljani, so nam na voljo številne svoboščine; resda si jih moramo najprej prislužiti, vendar smo kljub temu verjetno svobodnejši kot naši starši in stari starši. Čarobna beseda za svobodo je "denar" – družba nam daje na voljo nešteto možnosti, da ga zaslužimo, in še več možnosti, da ga porabimo. Svobodni smo torej toliko, kolikor se sami odločimo biti; če se naučimo sistem dobro vpreči v svoje želje in dovolj trdo delamo, lahko iz njega izcedimo kolikor hočemo denarja (in svobode). Samo optimalno moramo izkoristiti vse možnosti. To je vse.

Res? Kaj pa, če se mi taka kupčija ne zdi sprejemljiva in želim od nje odstopiti? Če bi se rad igral svobodo drugače, se denimo umaknil na obgozdno jaso in živel samozadostno v leseni koči brez elektrike, vodovoda in vseh družbenih proizvodov? Če nočem svobode kupovati z denarjem? Mi bo *demokratski* sistem to dovolil? Ne. Zemljišče je last države oz. njenih prebivalcev in ga bom *moral* od nekoga kupiti, plačati davke in pristojbine; za kočo bom *moral* pridobiti gradbeno dovoljenje; nekega dne bom *moral* plačevati davek že zato, ker imam kos zemlje in hišo; če bom hotel svoje pridelke zamenjati za druge potrebščine in izdelke ali jih prodati, bom spet *moral* plačati najemnine, pristojbine in davke; če se pri čem prekršim, bom *moral* v zapor, čeprav nisem nikomur škodoval. Sistem ne dovoljuje izjem. Če nisem družbeno koristen, če državni blagajni

ne prinašam dobička, sem avtomatično breme, ki se mora na vsak način vključiti v mehanizem ali pa se ga je najbolje znebiti. Svoboda, ki obsega tudi svobodo od vpletenosti v ekonomsko-politično kolesje, ni sprejemljiva. Ali pa je obsojena na postransko, klošarsko životarjenje.

Sedanji ureditvi pravimo demokracija, ker v njej (bojda) vlada ljudstvo in nič več avtokrati, verski fundamentalisti in tirani. Demokracija je predmet ponosa celih narodov, okoli nje je spletenih nešteto mitov. V ZDA svojim državljanom že od mladih nog vsajajo ideje o izjemnosti demokracije, o njeni plemenitosti in zmagoslavju, s filmi, TV-oddajami, poročili in drugimi vizualnimi mediji pa se tako poveličevanje širi po vsem svetu. Ob ogledu novih Lucasovih filmov iz serije *Vojna zvezd* nisem mogel ne opaziti, kako se v znanstvenofantastični sagi mladini in otrokom zelo premeteno predstavlja idealizirana slika bodoče demokracije. Odlomki, ki prikazujejo razvito demokracično družbo prihodnosti, so psihološko zelo prodorni. Ni si težko predstavljati, v kakšni obliki se take mitične podobe vtisnejo v mladi um, s koliko občudovanja in idealiziranja mu postrežejo. Gotovo je navdušen nad ureditvijo, ki je tako stabilna, da bo obstajala celo čez tisoč let, čudi se, kako je ustvarjalna (kakšen tehnični napredek je omogočila!), varna, etična (razne spletke so seveda problem človeške narave, ne pa ureditve), svobodna in sploh najboljša možna! Ponosen je, ker lahko odrašča v njenem zavetju. Demokracija je izpolnitev sanj njegovih prednikov, še popolnejša pa čaka njegove potomce. Živela demokracija! Živela svoboda!

Živele ovce! Mirne duše lahko na tem mestu citiramo Marxa: "Religija je opij za množice." Ne samo religija kot verska institucija, ki ljudem nudi sistem obredja ter okvir verovanja, etike, mišljenja in delovanja, temveč religija kot sleherna dogmatična doktrina, ki s svojimi nauki privrženca naprej omami, potem pa jih nagnete v "varno" zavetje – bodisi cerkva in templjev ali pa borz, zbornic in socialnih služb – ter najbolj zvestim zagotavlja zveličanje. Opijska demokracija si enako kot cerkvena institucija ne sme privoščiti, da bi ljudje o njej res veliko vedeli in videli ali imeli od nje neodvisen vpliv, saj bi to spodkopalo njeno stabilnost. Morajo biti prezaposleni, da se ne bi preveč poglobljali vanjo, morajo se zamotiti z milijon stvarmi, biti pod stresom, nezdravi, nesamostojni, sprti, prestrašeni; morajo sprejeti samopodobo, s katero jim postreže sistem, in pozabiti nase.

Taka opijska demokracija je s stališča uveljavljanja pritiska še posebej potuhnjena, saj nima locirane avtoritete, ampak so njeni agenti vsi, ki sprejmejo njen program. "Vsi so agenti Matrice," se spomnim, "vsi so le baterije sistema." Film *Matrica* ne prikazuje možne prihodnosti, ampak aktualno sedanjost, saj smo že zdaj prisiljeni biti baterija. Izbiramo lahko med neštetimi mesti, na katera nas lahko vstavijo v gosto pleteni potrošniški mreži, ne moremo pa izbirati mesta izven njega. Moramo se ves čas polniti in prazniti – z denarjem. Z delom se priključimo na razne polnilce in se polnimo, s potrošnjo in davki pa se praznimo – vedno znova, vsak dan. Prav veliko več sistem ne pričakuje od nas. Naredil bo

vse, da nas ohrani pri obstoju dovolj dolgo, da izčrpa tisti del naše energije, ki ga lahko izrabi, in samo zato bo nekoliko tudi popuščal – baterijam bo dal čas za počitek in razvedrilo, za izpuščanje pare. Načeloma pa ga zanima predvsem čim večji pretok edine pomembne dobrine: denarja.

Ni slavno biti baterija. Ljudje ne morejo dolgo prenašati razvrednotenosti, zato začnejo potihem kljubovati. Takrat sistem pokaže vse svoje veščine kamuflaže in kot kameleon privzame varovalne barve. Ponudi nam možnost, da postanemo posebne, izjemne, dragocene in enkratne baterije, če se le pridružimo nekemu podjetju ali začnemo uporabljati določene izdelke in usluge. To seveda ne vodi v notranjo izpolnjenost, zato začnemo spet negodovati in ponovno se nam ponudi ista rešitev, tokrat v malce drugačni preobleki. Kameleon je zelo vešč in se zna prilagoditi sleherni spremembi pri nagibih svojih baterij. Na nešteto načinov nas zna prepričati, da smo gospodarji svoje usode, v resnici pa ves čas ostajamo baterije v drobovju plišastega medvedka, le da dobimo novo preobleko in novo etiketo, izpisano bolj moderno in z lepšo barvo.

Ko se zavemo, da se ne moremo izogniti zunanji stereotipnosti, začnemo iskati drugačnost vsaj v svoji glavi. Ustvarjamo si uporniške nazore, nauke in filozofije, ki nam dajo občutek, da sistem presegamo vsaj na tej ravni. Toda kameleon se odzove tako, da začne celo spodbujati miselno drugačnost in ponudi neskončno izbiro knjig, tečajev, seminarjev, skupin, organizacij. Tako skozi navidezno podpiranje raznolikosti vzdržuje monopol nad enotnim svetom osličkov, ki vsak po svoji poti vdano capljajo za naravno aromatiziranim plastičnim korenčkom. Premetena tržna politika poskrbi, da celo željo po drugačnosti obrne sebi v prid – spremeni jo v modo in razširi ponudbo potrošnega blaga, ki da človeku občutek drugačnosti. Ker ljudje v glavnem ne znajo biti izvirno drugačni, se oprimejo takih novosti. Še vedno so baterije, toda zdaj z občutkom, da so posebni. Tega ne morejo preseči, vse dokler pri odločanju, kako želijo biti drugačni, izbirajo samo med ponujenimi možnostmi, ne pa oziraje se na *lastno* naravo, razumen *individualni* svetovni nazor, področje, kjer bi lahko izrazili *svojo* ustvarjalnost, in na *svoj jaz*. Brezosebna komercialna mreža se tako razpreda čez ves planet in se prilagaja vsakemu okolju, baterije pa ne vidijo povezave med vzroki in posledicami, ne razumejo svojega bistva onstran družbene vloge, ne poznajo notranje ustvarjalnosti, ampak le produktivnost po družbenih merilih.

Ustvarili smo umetno inteligenco, ki nas je svojevoljno preseгла, se po *lastni* režiji množi in nam narekuje življenje, ustvarili smo virus, ki nam odžira čas in življenje, vzpostavili smo novo sužnjelastništvo, v katerem se tepemo za hlapčevsko delo in se za piškavo nagrado dan in noč ženemo za nevidnega gospodarja. Ves čas ga nosimo ob sebi, blizu srca, mislimo nanj, si ga želimo in ga razdajamo, on pa nas milostno hrani, vzdržuje, nam daje streho nad glavo in nudi nešteto pomočnikov za ubijanje viška časa in energije. Tako nikoli ne umiramo zase, ampak vedno zanj.

Uspeh baterije se meri po njeni kapaciteti. Več denarja ko lahko zadržuje v sebi in večji ko je maksimalen pretok skozi njo, boljša je – bolj vplivna, bolj priznana, bolj zveličavna. Energija mora teči, ne sme zastajati, dreti mora naprej, ni pomembno ne od kod ne kam. Glavna prioriteta je stabilnost umetnega mehanizma, v katerem je denar gospodar, za baterije pa tako ali tako ni treba skrbeti, saj je oskrba z njimi zagotovljena že po naravnem zakonu. Treba je samo vzdrževati prepad med revnimi in bogatimi, neukimi in izobraženci, šibkimi in močnimi, garači in lenuhi, saj baterije potrebujejo polarnost – plus in minus, bogato in revno, lepo in grdo, dobro in slabo. Denar tako celó etiko obrača na svoj mlin, izrablja jo kot sredstvo za doseg svojega edinega cilja – nadaljnjega množenja. In kako dobro mu služi! Nelogična je, nehumana, nepravilna, mi pa mislimo, da je edina možna. Brez revnih, šibkih in neukih bi sistem propadel, zato služi humanitarnost v taki demokraciji predvsem bogatim, kot kanal za odplakovanje griznje vesti, revnim pa le toliko, kolikor je pač potrebno, da bi se ohranjalo najnujnejše ravnovesje; popolno odpravljanje revščine, lakote in neizobraženosti sploh ni zaželeno.

Komu bi pomagali bogati, pametni, vplivni, če ne bi bilo revne, nevedne drhali? Kako bi sodobni aristokrati pregnali občutek krivde, ker so tako umazano bogati, medtem ko pol sveta umira od lakote, če ne bi mogli sirotam stresti z mize nekaj drobtinic? Baterije pa kot tri pregovorne opice sedijo nad prizoriščem z rokami na ušesih, očeh in ustih ter vsemu svetu kričijo, kar so se naučile: "Nič ne vidim! Nič ne slišim! Nič ne zinem!"

Ljudje so odtujeni od sebe in svoje volje, zato jih lahko potrošniška opijska demokracija zavaja in izrablja še bolj učinkovito in sigurno kot, denimo, verski fundamentalizem. Erich Fromm je človeku, ki se udinja nevidni avtoriteti sodobne družbe, rekel avtomaton; to je osebek z občutkom svobodne volje, ki je dovolj voljan dopustiti, da mu "svobodno" voljo kroji propagandni aparat. Medijska sredstva se silovito uporabljajo v ta namen – najbogatejši in najmočnejši s propagando programirajo mišljenje množic avtomatov, da bi si pridobili njihovo "svobodno" voljo. Volitve in referendumi se ne krojijo po interesu večine, ampak po interesu najglasnejših članov strank – če imajo ti še veliko denarja in dobro podporo za udarno kampanjo, pritegnejo pozornost avtomatov in v mnogih primerih tudi njihove glasove. Polarna politika leve in desnice, liberalcev in demokratov, rdečih in črnih ne more delovati v dejanskem interesu ljudi, saj ne temelji na resnici, ampak na napihnjeni propagandi. Pomembno je prodati politični program po vseh pravilih igre (ne glede na to, kakšen je dejansko pod pisanim celofanom), za kar je treba uporabiti moderen reklamni prijem – če uspeva tem, ki prodajajo zobno pasto, pralni prašek in pivo, bo pa še onim, ki prodajajo svoje politične ideje. Ali demokracija z dejanji opravičuje svoje ime? *Welcome, my son, welcome to the machine.*

In svobodni smo kot baterija. Ne kot ptič, gazela ali delfin. Saj res! Pomislite, kako pravljичno je danes reči: "Svoboden sem kot orel!" (Kaj je že to – orel?) Verjetno edino svobodo začutimo kot otroci, preden se začne dresura v izobraževalnih institucijah, ki nas opremijo z vsemi potrebnimi veščinami, najbolj pridni učenci pa kasneje postanejo magistri, doktorji in profesorji, dreserji naslednje generacije baterij.

Kako se je vse skupaj začelo, se niti ne spomnimo, samo to vemo, da se show mora nadaljevati. Tudi če kdo hoče izstopiti, mu ostali ne pustijo. Ne vedo, zakaj ne, pa vendar vztrajajo. Recimo, da se neki mladenič naveliča vsakdanjega gnanja za denarjem in se odloči postati harekrišnovec, povleče se v njihovo skupnost ter sprejme asketsko življenje celibata in meditacije. Kaj bodo storili prijatelji in sorodniki? Seveda ga bodo poskusili zvleči nazaj v "normalno" življenje in ne bodo znali prisluhniti njegovim morda temeljito premišljenim in tehtnim razlogom za to odločitev. Zakaj je tako?

Ni boljšega odgovora na to vprašanje od opisa eksperimenta v zvezi z družbenim vedenjem opic. Znanstveniki so na vrh velike kletke s petimi opicami obesili banane in do njih postavili lestev. Ko je katera od opic začela plezati proti bananam, so jo z močnim curkom vode ustavili. Vse so večkrat poskusile priti do banan, a jim ni uspelo; po nekaj dneh mokrih neuspehov so

nehale poskušati. Takrat so cev umaknili, eno od opic zamenjali z novo in opazovali, kaj se bo zgodilo. Nova opica ni vedela za curek, zato jo je brezskrbno mahnila proti bananam, toda ostale so jo napadle in potegnile dol. Vsakič, ko je poskusila, so jo ostale štiri silovito ustavile. Čez nekaj časa je tudi ona nehala poskušati. Potem so zamenjali še eno od prvih petih opic in rezultat je bil podoben. Preostale štiri opice s tisto novo vred, ki nikoli ni doživela curka, so napadle novo, kadar koli je poskusila doseči banane. Eno po eno so zamenjali še tretjo, četrto in peto opico. Na koncu so bile v kletki same nove opice, ki nikoli niso doživele curka. Čeprav curek ni več grozil, druga drugi niso pustile do banan, ker so se naučile, da je tak pač red.

Kakor opice iz tega poskusa se tudi črede baterij držijo nešteto nepisanih konvencij samo zato, ker so bile tako naučene in jim je bilo prepovedano spraševati, zakaj. Najlaže je sprejeti ustaljeni red, se zlit z množico in prepustiti toku. Množica je najboljše zavetje, še posebej, če nas zmore prepričati, da *ve, kam gre*; za to se trudijo politiki, ekonomisti, znanstveniki in novinarji, naši moderni dušni pastirji, in sicer z učenimi govori, računalniškimi grafikoni in tabelami, debelimi dizertacijami, poročili o uspehu in porastu. S propagandnimi prijemi prepričujejo množice (pa tudi same sebe) o pravilnosti svojih odločitev – oziroma *naših* odločitev, saj smo vendar mi volili zanje, tako da udejanjajo voljo vseh nas.

Hipotetično imamo svobodo izbire, toda samo hipotetično. Nekatero med nami spoznanje o tem, kako smo determinirani, kako močno so nam zvezane roke, pripelje tako daleč, da vpijemo, skačemo, jočemo in si pulimo lase. Nazadnje nas prikažejo kot zanimivost pri poročilih, objavijo prispevek v časopisu, nekaj ljudi zavzdihne, potem pa nas pomendra hiteča množica in že jutri so naši kriki le še sive pege na recikliranem toaletnem papirju. Imamo svobodo govora, ne pa tudi dovolj močnega glasu, da bi nas kdo slišal. Nimamo dovolj močnih ojačevalcev in zvočnikov ter ognjemetov, s katerimi bi pritegnili pozornost, sliši se nas samo kot mravljinčjo koračnico, medtem ko iz zvočnikov doni: "Delaj! Kupuj! Troši! Umri! Delaj! Kupuj! Troši! Umri!" Na koncu bo kot vedno obveljal železni glas velikega šefa, edinega in najmočnejšega, naši glasovi pa bodo le kup perja na drugi strani tehtnice. Je to demokracija? Seveda! In moje ime je Demo Grm.